

LÁSZLÓ RÁSONYI'NİN *TARİHTE TÜRK LÜK* ADLI KİTABI ÜZERİNE BİR İNCELEME

(Prof. Dr. László Rásonyi, *Tarihte Türklük*,
Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
Yayınları, 1993, s. 420.)

Fatma Nisa Karadağ¹

Tarihte Türklük adlı kitabın yazarı László Rásonyi, Macaristan'da doğmuş, 1921'de Pazmany Peter Katolik Üniversitesinden mezun olarak Macar tarihi uzman öğretmeni diplomasını almış, aynı yerde Türk filolojisi alanında Macarca belgelerdeki Kuman kişi adları üzerine doktora yapmıştır. Türk özel adları hakkındaki incelemeleri Türkçenin kelime hazinesi bakımından değerli sonuçlar vermiş ve arkaik dönemde kullanılan çok sayıda kelimeyi de göstermiştir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Atatürk'ün talimatıyla kurulan Hungaroloji Kürsüsü hocalığı ve başkanlığı yapmıştır. Koloszvar'da Türk dili ve tarihinin okutulduğu Türkoloji Enstitüsünü kurmuştur. Sonrasında Ankara Üniversitesindeki görevine dönen Rásonyi, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu şeref üyeliğine seçilmiş ve Cumhuriyet'in 50. yıl dönümünde devlet nişanı almıştır. Bir Türk özel adları dergisinin yayımlanması için gayretleri olmuş ve Türk bilim adamlarının buna dair malzemeye ulaşılabilmesi için oldukça geniş bir bibliyografya yayımlamıştır. Ayrıca birçok dergide Türkoloji'nin çeşitli alanlarında 100'ü aşkın makalesi yayımlanmıştır. Eserleri şunlardır: "*Macar Arkeolojisinde Hunlar, Avarlar, Macarlar*", "*Dünya Tarihinde Türklük*", "*Macarlar ve Türkler*", "*Török nyelvtan*", "*Tarihte Türklük*", "*Hidak a Dunan*", "*Türk Devletinin Batıdaki Varisieri ve İlk Müslüman Türkler*". (ÇOBAN, 2007)

Rásonyi, *Tarihte Türklük* kitabında Türklüğün öncüleri olarak gördüğü Hunlardan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar geçen sürede Türkleri, yaşayış tarzlarını, diğer millet ve devletlerle ilişkilerini, geçim kaynaklarını, dinlerini, sanatlarını vb. birçok konuyu

¹ Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi. e-posta: nisakaradagg@gmail.com

Hakemli Araştırma Makalesi Peer-reviewed Research Article		
Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
23.05.2020	03.06.2020	29.06.2020

anlatmıştır.

1971 yılında Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından yayımlanan *Tarihte Türklük* kitabı, 1942 yılında *Magyar Szemle* dergisi için Kırmırlı fikir adamı Seydahmet Kırmımer'in teşvikiyle hazırlanan küçük hacimli *Dünya Tarihinde Türklük* adlı kitabın genişletilmiş halidir. Türk kavimleri tarihinin özeti olan bu kitap, Türkiye'de ilk defa yetkili bir uzman tarafından yazılmış olması sebebiyle büyük ilgi uyandırmıştır.

Rásonyi, kitabını Atatürk'ün aziz hatırasına ithaf etmiş ve bunun sebebini de ön sözde şöyle açıklamıştır: “*Okuyucu, bir yabancı olarak benim bu eserimi Atatürk'ün aziz hatırasına niçin ithâf ettiğimi sorabilir. Buna sebep: bu eserin ortaya konmasında Atatürk'ün büyük rolünün bulunmasıdır. Çünkü, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde bir Hungaroloji Kürsüsü kurulması fikrini ortaya atan ve naçiz şahsımı bu Kürsüye davet ettiren O'dur. Bu davet, beni o zamana kadarki etütlerimin izinde çalışmama teşvik etti.*” (s. VII)

Kitap, kısa bir ön sözün ardından üç ana bölüm, bibliyografya ve notlar bölümlerinden oluşmaktadır.

Yazar, ön sözde kitabını neden Atatürk'e ithaf ettiğinin yanı sıra, kitabın büyük kısmının üniversitede verdiği derslerle yakından ilgili olduğunu belirtmiş ve kitabını hazırlamasına yardımcı olan kişilere teşekkür etmiştir.

Kitabın birinci bölümü olan giriş bölümü (s.1-65) birçok alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölüm, “Türklerin Anayurdu” başlığıyla başlar. Yazar burada Türklerin anayurdunun neresi olduğunu hem kendi düşünceleriyle hem de Vambery, Poppe ve Nemeth gibi Türkologların bu konu hakkındaki görüşleriyle birlikte ifade etmektedir. Ardından göçebe yaşam tarzından bahsetmekte; ayrıca göçebelik ve çiftçiliğin farklarına da değinmektedir.

“Türk Irkı” adlı kısımda birçok araştırmacının görüşünü verdikten ve bu görüşlerle ilgili fikirlerini belirttikten sonra yazar, Türklerin ırkının üç büyük ırk ailesi içinde *Europid ırkının* alt kolu olan *Turanid ırk* olduğunu söylemektedir. *Turanid ırkın* fiziksel özellikleri de ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Ardından, dil hususu, Türk lehçe grupları, bunlar arasındaki farklar ve Türk dilinin devirleri verilmektedir. “Türk Ulus Adları” başlığı altında önce Türk sözüne değinilmekte ve Türk sözünün ilk defa VI. yüzyılda meydana çıktığı belirtilmektedir. Türk özel adları, ırmak, renk, dağ, oymak isimleri ve ad verme geleneklerinden söz edilmektedir.

“Ölü Gömme Âdeti” başlığında, Türklerin ölüleri eşyaları ile

gömmesi, mezarlara balbal adı verilen taştan yontma tasvirlerin dikilmesi anlatılmaktadır. Bu konudan sonra benzer bir konu olan “Eski Din” başlığı gelir. Burada Râsonyi, Türklerin dini inançlarını ve Şamanizm'i detaylıca vermektedir.

“Türklerin Eski Takvimi” başlıklı bölümde eski Türklerin zaman hesaplamasında iki çeşit takvim kullandığını, bunların da “12 yıllık küçük siki? devre yılları” ve “12 hayvan” olduğu söylenmektedir. Bir diğer kısım olan “Halk Edebiyatı”nda türkülerden, manilerden, bunların yazılış şekillerinden bahsedilmekte ve örnekler verilmekte, Türk edebiyatının çağlarından bahsedilerek bölüm bitirilmektedir. “Musiki Folkloru” adlı başlıkta Türk halkları musiki folklorunun beslendiği kolları verilmekte, Türklerin kullandıkları müzik aletleri olan “kobuz” ve “çifte kaval”dan bahsedilmektedir.

“Tezyini Sanatlar: Maden İşlemeciliği, Hayvan Üslubu, Halı” adlı kısımda eski Türk kavimlerinin sanat eserlerinden bahsedilmektedir. Yazar, bu kavimlerin yaşayış tarzlarının sanatlarına nasıl tesir ettiğini şöyle ifade etmektedir: “*Göçebe hayat, nakli güç eşyanın yapılması gayretini engellemiştir. Ayrıca ellerinde kullanılabilecek ham malzemedен: yapağı, deri, madenler, kil, kemik, ağaç bu kavimlerin sanat zevklerini silâhlar, at takımları gibi küçük plâstik eserler ve dokumalar üzerinde tatmin çarelerine baş vurmalarını zaruri kılmıştır.*” (s.40). Ardından o dönemlerden kalan eserlerde görülen at figürü işlemlerden bahsedilmekte az da olsa geyik ve yırtıcı kuş işlemlerine rastlandığı belirtilmektedir. Ayrıca bu kısımda atlı sanat kültürünün en büyük ve kalıcı eserlerinin halı sanatı alanında olduğu söylenerek Türklerin halı işleme sanatı anlatılmaktadır.

Birinci bölümün bir diğer alt başlığı da “İktisadi Hayat”tır. Bu başlık altında göçebe hayat tarzından, Türklerin at ile olan ilişkisinden, ilk yetiştirdikleri tarım mahsulünün darı olabileceğinden, diğer yetiştirdikleri ürünlerden ve yemeklerinden bahsedilmektedir. “Aile, Cemiyet, Devlet” kısmında ise Türklerin cemiyet kuruluşunun ataerkil bir yapı teşkil ettiği, aile yapısı ve ailenin nasıl kurulduğu anlatılmaktadır. Bu bölümde Râsonyi'nin eski Türk kadını ile ilgili verdiği bilgiler dikkat çekicidir: “*Her ne kadar bütün Altaylı kavimlerde ve bu meyanda Türklerde kadının İçtimaî mevkii aşağı seviyede sayılmakta ve mülke sahip olmamakta ise de diğer yerleşik komşu kavimlere ve İslâm âleminde Araplara nazaran daha iyi ve saygılı durumda idi.*” (s.57)

Birinci bölümün son kısmı “Türklerin Askeri Kabiliyeti ve Değeri”dir. Burada Türklerin askeri bakımdan Çin ve Bizans'tan geri kalmadıkları ve bu konuda yeteneklerinden bahsedilmektedir.

İkinci bölümde (s. 65-136) Hunlardan Kumanlara kadar olan Türk tarihi anlatılmaktadır.

İkinci bölümün ilk kısmı “Türklüğün Öncüleri: Hunlar”dır. Bu kısımda, tarihe ilk defa adını yazdıran Türk kavminin Hunlar olduğu, bilinen ilk yurtlarının Moğolistan olup Çin kaynaklarında adlarının *Hiung-nu* şeklinde geçtiğinden bahsedilmektedir. Hun Devleti'nin kuruluşu, savaşları, bölünmeleri, Attila, göçleri ve yıkılışı anlatılmaktadır. Rásonyi'nin Hunların en yakın halefleri diye adlandırdığı To-palar, Sabirler ve Avarların anlatıldığı ikinci kısım “Hunların En Yakın Halefleri: T'o-palar, Sabirler, Avarlar” adını taşımaktadır. Yazar, To-paların çeşitli oymaklardan kurulu olduğu görüşünü belirtmektedir. T'o-palar, Kuzey Çin'i ele geçirecek kadar güçlü bir devlet haline gelmiş ancak sonrasında parçalanmış ve Çin ulusu içinde eriyip gitmişlerdir. Avar Devleti, çok güçlü bir devlet haline gelmiştir. Birçok devleti ele geçirmiş, Bizans'tan haraç almışlardır. Ancak VIII. yüzyılda zayıflamış, girdikleri savaşları kaybetmiş ve Büyük Şarl'a boyun eğmişlerdir.

“Ogur Türklerinin Dağılışı: Onogurlar, Tuna ve İdil Bulgarları” başlıklı üçüncü kısım, Ogur Türklerinin dağılışı ile ilgilidir. Bu kısımda önce Onogur boyları anlatılmaktadır. Daha sonra Kuturgurlar hakkında bilgi verilmekte, ardından Tuna ve İdil Bulgarlarından bahsedilmektedir. Dördüncü kısım “Türklüğe Ad Veren Kavim: Türk (Tukyu)ler” başlığını taşımaktadır. Bu kısımda Türklerin Juan-Juan devletini yıkıp kendi devletlerini kurmaları, kurdukları bu devletin zayıflaması, Çin'e boyun eğmeleri; ancak sonrasında yeniden bağımsızlıklarını kazanıp Göktürk Devleti'ni kurmaları ve Göktürk Yazıtları anlatılmaktadır.

“Türk Devletini Doğuda Yaşatanlar: Uygurlar” başlıklı beşinci kısımda Uygurların kuruluşu, 840 yılına kadar süren parlak çağı ve dağılıp gitmesi anlatılmakta; dinlerinden, dil ve edebiyatlarından bahsedilmektedir. “Türk Devletinin Batıdaki Varisleri: Kazarlar (Hazarlar)” ikinci bölümün altıncı kısmıdır. Hazarlar uzun bir süre Türk devletinin bir parçası olmuş, sonrasında müstakil bir devlet olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Bu başlıkta yüzyıllara ayırarak Hazarların akınları, savaşları anlatılmakta, dinlerinden bahsedilmekte ve en son 1083 yılında da devletin yıkıldığı söylenmektedir.

Yedinci kısım olan “Macarlar” başlığında Macar kavminin Onogur ve Manysi kavimlerinin karışması sonucu doğduğundan, adının nereden geldiğinden, yaşadıkları yerlerden, göçlerinden, savaşlarından ve diğer milletlerle olan ilişkilerinden bahsedilmektedir.

Sekizinci kısım “Peçenekler ve Uzlar” başlığını taşımaktadır. “Kumanlar” başlığı dokuzuncu ve ikinci bölümün son kısmıdır. Bu kısımda Kumanlar anlatılmaktadır. Yazar, Peçeneklerin menşeinin karanlık olduğunu söylemektedir. Peçeneklerin yurtlarından, göçlerinden, oymaklarından ve uğraş alanlarından bahsedilmektedir. Peçeneklerin, yaşadıkları yerlerden geçen ticaret yolları sebebiyle ticaret alanında gelişmiş bir devlet olduğu belirtilmektedir. Ayrıca hayvan beslemede ileri seviyede olan Peçenekler, güneye deri ihraç etmişlerdir. Ardından Uzlardan bahsedilmektedir. Uzlar Volga ötesi Oğuzlarının bir bölümüdür. Uz adının aslında Oğuz adının kısaltılmış hali olduğu ve Uzların, Peçenekler ile mücadele ettiği anlatılmıştır. Peçeneklerin ardından Kumanlara geçilmektedir. Kuman adının nereden geldiğinden belirtildikten sonra yaptıkları göçler ve savaşlar verilmiştir. Kuman kavminin bir oymağı olan Kıpçaklar ve Rumenler de bu kısımda anlatılan konular içerisinde yer almaktadır.

Kitabın üçüncü bölümü (s. 156-279) Karahanlılardan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar geçen zamanda Türklerin yaşadıklarının anlatıldığı bölümdür.

Üçüncü bölümün ilk kısmı “İlk Müslüman Türkler: Gazneliler, Karahanlılar, Selçuklular, Atabegler, Memlükler” başlığını taşımaktadır. Bu kısımda, İslam'ın doğuşundan, Müslümanlıktan ve Türklerin İslam'ı kabul edişinden bahsedilmektedir. Sonrasında Gazneliler, Memlükler, Karahanlılar, Atabegler ve Selçuklular anlatılmaktadır. Bu devletlerin kuruluşları, yükselişleri, savaşları ve çöküşleri verilmektedir. “Moğol İstilasası” başlıklı ikinci kısımda Moğollardan bahsedilmektedir. Moğol Devleti'nin kuruluşu verildikten sonra Temucin yani Cingis Han'ın başa gelmesi, devletin yükselişi ve Cingis'in ölümünden sonra devletin Coçi, Çağatay, Ögedey ve Tuluy adlı dört oğlu arasında paylaşılması anlatılmaktadır. Üçüncü kısım “Timuriler” başlığını taşımaktadır. Bu kısımda Timur'un akınlarından, Ankara Savaşı'ndan bahsedilmekte ve Timurî tarihinin Hindistan'da son bulduğu belirtilmektedir.

“Anadolu Türkleri: Selçuklu'lar ve İlk Osmanlı'lar” adlı dördüncü kısımda önce Selçuklu Devleti'nden ardından da Osmanlı'nın kuruluşundan bahsedilmektedir. Osmanlı'nın kuruluşundan bahsedilen kısımda Fuad Köprülü'nün neden Osmanlı'nın kısa bir dönemde hızlı bir şekilde geliştiği ve başarılı olduğuna dair 12 maddelik açıklaması ve Osmanlı soy ağacı verilmektedir. “Osmanlı Devleti'nin Parlak Devri ve Macaristan'da Türk Hâkimiyeti” adlı beşinci kısımda Osmanlı'nın gerileme çağı anlatılmaktadır. Kanuni'nin ölümünün ardından devletin aldığı hâl ve bu dönemde sadrazamların öneminden bahsedilmektedir. Ayrıca

Mimar Sinan ve inhitat dönemi kültür hayatına da değinilmektedir. Ardından Macarların Türkler ile ilişkisi, kültürel etkileşimleri ve Macaristan'ın bağımsızlık mücadelesi anlatılmaktadır. "Altın Orda ve Varisleri" adlı altıncı kısımda XIII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar geçen süre anlatılmaktadır. Cingis Han'ın torunu Batu Han tarafından kurulan Altın Orda Devleti gerek taht kavgaları gerek de Litvanya ve Rus entrikaları sayesinde XV. yüzyılda parçalanmıştır. Bu bölümde Nogaylardan, Kırımdan, Tatarlardan ve Kazaklardan da bahsedilmektedir.

Yedinci kısım "Osmanlı Devleti'nin Çöküşü" başlığını taşır. Bu bölümde Yusuf Akçura'nın Osmanlı'nın çökmesinin sebeplerini açıkladığı 22 maddesi yer alır. Devamında Sultan II. Murat, Sultan III. Selim, II. Mahmud, Abdülmecid ve Abdülhamid dönemleri anlatılmakta, bu dönemlerde Osmanlı'nın yaptığı savaşlar ve antlaşmalara değinilmektedir. Ayrıca çöküş dönemindeki kültürel faaliyetlerden ve akımlardan da bahsedilmektedir. "Yeni Türkiye'nin Kuruluşu" adlı sekizinci kısımda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu anlatılmaktadır. Bu dönemde olan savaşlar verilmekte, 10 Kasım 1938 yılında Atatürk'ün vefatına kadar yapılan gelişmelerden bahsedilmektedir.

Dokuzuncu kısım "Altın Ordu Varisleri: II. Çarlık Hâkimiyeti Altında" başlığını taşımaktadır. Bu kısımda Altın Orda'nın dağılmasının ardından Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar gibi milletlerin durumu ve Ruslar ile olan münasebetleri anlatılmaktadır. Sonrasında Kazanlı Mercanî, Hüseyin Feyhanî, Abdulkayyum Nasirî ve İsmail Gaspıralı gibi bu devletlerin önemli kişileri hakkında bilgi verilmekte, düşüncelerinden bahsedilmektedir.

"Türklüğün Bugünkü Sayısı" adlı son kısımda yazar, "*Türklük târihinin sahnesi: eski dünya kıtalarıdır; çağı ise: binlerce yıllık devreyi içine almaktadır.*" (s.279) cümlesinden sonra 1963 sayımına göre dünya üzerinde 95.000.000 Türk'ün yer aldığını belirtir.

Kitabın son bölümü "Bibliyografya-Notlar" adını taşır. László Rásonyi bu bölümde yararlandığı eserleri, konulara ayırarak ve bazı notlarla birlikte vermiştir. Bu bölümden sonra umumi indeks verilmiştir.

Bu incelemeden de görüleceği üzere, *Tarihte Türklük* adlı kitapta, Hunlardan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen sürede Türklerin yaşayışı, savaşları, diğer milletlerle ilişkileri, sanatları vb. konular genel hatlarıyla anlatılmıştır. *Tarihte Türklük*, Türk tarihini öğrenmek, araştırmak isteyenler için, fazla detaylara yer verilmemesi sebebiyle rahat okunabilecek ve başlangıç teşkil edecek

bir kitaptır.

KAYNAKÇA

- ÇOBAN, Erdal. "László Rásonyi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, 34, 459-460.
- RÁSONYI, Prof. Dr. László. *Tarihte Türklük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1993.